

Magistrát mesta Trenčín
Spory mesta s hradom
1550 – 1794

Opis na úrovni fondového oddelenia

kód	názov kódu v AJ	obsah	Názov kódu v SJ
3.1.1.	Reference kode	SK_1570_15107_3	Referenčný kód
3.1.2.	Title	Magistrát mesta Trenčín. Spory mesta s hradom	Názov jednotky opisu
3.1.3.	Date(s)	1550 - 1794	Časový rozsah
3.1.4.	Level of desription	Fondové oddelenie	Úroveň opisu
3.1.5.	Extent and medium of the unit o description (quantity, bulk, or size)	0,25 bm	Rozsah a nosič jednotky opisu (množstvo, rozsah alebo veľkosť)
3.2.2.	Administrative history	Mesto Trenčín bolo v novoveku nepochybne slobodným kráľovským mestom. Malo svoje privilégia, ktoré to potvrdzovali, no napriek tomu majitelia hradu sa snažili presadzovať svoje hospodárske záujmy často na úkor mesta, a tak vznikali neutíchajúce spory medzi mestom a hradom. Dokonca mesto sa dostalo do urbára panstva a hradu Trenčín ako jeho poplatník. Pôvodne to bol pravdepodobne príspevok na opravu hradu pred tureckým nebezpečenstvom. Mesto neprotestovalo, keď sa tento poplatok platil kráľovským kastelánom alebo záložným majiteľom hradu. V roku 1600 však dostal hrad do svojich rúk Štefan Ilešházi, ktorý si dal vpísať do donácie aj tento cenzus a mýto v meste.	Dejiny správy pôvodcu

		Mesto neustále protestovalo a dokazovalo, že podľa privilégia má census platiť kráľovi alebo kráľovským kastelánom na hrade Trenčín. Panovník vyhovel mestu a povolil v roku 1601 platenie cenu Uhorskej komore. Ilešházi si poplatok však opäť vymohol. Jeho dediči nakoniec ustúpili od svojej požiadavky. Páni hradu dávali najavo svoju nadradenosť nad mestom a mešťanmi, čo viedlo rovnako k sporom. Zasahovali aj do súdnej kompetencie mesta, keď chránili pred trestom zločincov. V urbári panstva a hradu Trenčín sa spomína aj poplatok od rybárov žijúcich v meste. Ilešháziovci vyžadovali túto poddanskú povinnosť aj napriek privilégiu slobodného rybolovu. Aj v ďalších rokoch sa spomínajú spory o lovenie rýb, hoci mesto dokladalo svoje právo listinami. Dlhotrvajúci boj viedlo mesto o územie patriace k mestskej fare, ktorý pôvodne hradu zapožičali. Hradní páni si prisvojili toto miesto a zriadili tam krčmu. Mesto sa sťažovalo a z rozhodnutia kráľa museli po viacnásobnom urgovaní krčmu zrušiť. Mesto sa aj v ďalšom storočí pokúšalo o navrátenie sporného pozemku a domu, v ktorom bola krčma. Táto odoberala mestu príjem z čapovania vína. Spor s Jozefom Ilešházim, v ktorom išlo aj o iné sporné otázky, sa riešil v rokoch 1732 – 1733. Mesto napokon od svojho práva na dom v ktorom bola krčma ustúpilo. Páni hradu chceli profitovať aj z mýta, ktoré zriaďovali na škodu mesta pred hornou mestskou bránou, čo bolo v rozpore s privilégiami mesta. Mesto protestovalo a naopak dalo si potvrdiť svoje práva a uviesť sa do ich užívania. Spor kvôli protestom mesta proti Ilešháziovej donácii sa vliekol dlhé roky na kráľovskej súdnej tabuli. Popri tom sa viedli čiastkové spory o jednotlivé práva. Panské mýto z mesta sa však predsa podarilo odstrániť. Kráľovská miestodržiteľská rada svojím výnosom z roku 1726 priznala právo vyberať mýto v Trenčíne mestu a nie grófovi Ilešházimu. Lukratívne miesto pred hornou mestskou bránou bolo tiež predmetom neutíchajúcich sporov medzi hradom a mestom. Štefan Ilešházi zriadil na tomto mieste jatku napriek protestom mesta, ktoré vždy tvrdilo, že mu sporné územie patrí. Obdobne sa viedli spory o hostinec K bielemu baránkovi. Mesto dostalo v stredoveku privilégium na užívanie okolitých lesov, ktoré patrili šľachticom. Šľachta bránila mešťanom užívať svoje lesy, a tak sa spory o lesy často obnovovali. Osobitný záujem malo mesto na užívaní vrchov Sokolice. Mesto bojovalo	
--	--	--	--

		o užívanie breziny na tomto vrchu, o lámanie kameňa, o lúky a pasienky pod Sokolicami. Pod Sokolicami malo mesto aj vápenku a tehelnú, ku ktorým im povolil cestu Gabriel Ilešházi cez svoju lúku v roku 1659. Miesto pre vápenku a tehelnú však mesto zrejme obsadilo protiprávne, lebo v ďalších storočiach už patrilo toto miesto hradu a len s povolením hradu tam mohli mešťania lámať kameň. Mesto bojovalo aj o vlastníctvo mostíka pod hradom v okolí hornej mestskej brány. V rokoch 1650 – 1652 viedlo spor s Jurajom Ilešházim o Baršoňov dom v meste. V 18. storočí sa začali páni hradu miešať do patronátneho práva mesta a osobovali si právo navrhovať farára. Mesto malo listinu o slobodnej voľbe farára už z roku 1434, na ktorú sa odvolávalo. V skutočnosti aj presadilo svojich kandidátov na miesto mestského farára a svoje právo si obhájilo. Páni hradu si robili nárok aj na trhové poplatky v čase jarmokov v meste. Ich nárok si mesto v sporoch obhájilo. Susedstvo hradu a mesta nútilo sporné stránky ku kompromisom a dohodám. V roku 1610 – 1613 dochádzalo k násilnostiam kvôli užívaniu vrbiny pod hradom. Napokon došlo k dohode a vrbina sa rozdelila na polovicu. K dohode prišlo aj v rokoch 1589 a 1743, keď sa mesto a hrad dohodli na hraniciach svojho územia. Do dohody sa však nezahrnulo v roku 1743 územie pred hornou mestskou bránou, ktoré sa riešilo na kráľovskej súdnej tabuli. Spory s hradom sa ukončili až v 19. storočí, lebo v roku 1790 hrad vyhorel a stratil svoj význam a viac ho už v 19. storočí neopravovali.	
3.3.1.	Scope and contents	V rokoch 1995 – 2000 pri spracovávaní novovekých listín Viera Morišová – Bernátová vyčlenila z nich záznamy, ktoré nemali charakter listiny a vytvorila tri vecné skupiny. Jednou z nich sú záznamy tvoriace vecnú skupinu pod názvom Spory mesta s hradom. Skupina dokumentov Spory mesta s hradom začína rokom 1550 a končí rokom 1794. Je uložená v dvoch škatuliach v objeme 0,25 bm. Tvoria ju 130 jednotlivín. Najviac záznamov pochádza z priečinka číslo 16 – až 38. Podľa elenchu z roku 1806 priečink 16 obsahoval záznamy týkajúce sa sporov mesta s páni hradu. V priečinku 4 boli zaradené dva záznamy, týkajúce sa patronátneho práva, v priečinku číslo 5 bolo zaradených 9 záznamov. Týkali sa dvakrát užívania vrbiny, dvakrát skladu alebo sýpkych pred hornou mestskou bránou, ďalej Baršoňovho domu, mýtnice panstva Trenčín, územných sporov, rybolovu a rúbania dreva. V priečinku 7 bol jeden záznam týkajúci	Obsah a rozsah archívneho fondu

		sa užívania vrchu Sokolice. V priečinku číslo 8 bolo päť záznamov. Dva sa týkajú územných sporov, jeden rybolovu, jeden záznam je súpisom porušení práv mesta a jeden je žiadosťou Ilešháziho o prepustenie Kolára z mestského väzenia. V priečinku 9 bol jeden záznam o územných sporoch s Forgáčom. V priečinku číslo 15 boli dva záznamy o užívaní lesov. Až 72 dokumentov nemá signatúru. Pôvodné uloženie týchto dokumentov môžeme hľadať v Stárkovom elenchi v priečinku číslo 7. Jednotlivé dokumenty neboli asi označené signatúrou, ale len na obale bola zrejme napísaná súhrnná signatúra. Tak sa stalo, že pri zaraďovaní dokumentov podľa dátumov sa jednotlivé dokumenty z fasciklov rozobrali a zostali bez signatúry. Obsah skupiny dokumentov Spory mesta s hradom naznačuje už jej názov. Spory sa týkali územia, regálnych práv, súdnej právomoci, cenzu a mýta. Formálne ide o listy, koncepty sťažností a žiadostí mesta, výpisy z listín, výpisy z urbára a mestských protokolov, žaloby. K téme sporov mesta s hradom treba však preštudovať aj listiny, ktoré sú uložené v oddelení listín Magistrátu mesta Trenčína. V roku 2003 Viera Morišová – Bernátová vypracovala k tomuto fondovému oddeleniu katalóg. V roku 2007 vykonala revíziu, vyhotovila registre a úvod. Oddelenie Spory mesta s hradom je sprístupnené formou katalógu, podrobnej analytickej archívnej pomôcky vyhotovenej aj v elektronickej podobe v aplikácii Bach-inventáre.	
3.3.4.	System of arrangement	Toto oddelenie tvorí 130 jednotiek, z ktorých 72 je bez signatúry, teda bez označenia pôvodného uloženia, a 58 záznamov má signatúry. Dokumenty sú usporiadané chronologicky. Práve určenie dátumov bolo najťažšou úlohou pri spracovávaní a revízii. Ani polovica dokumentov totiž nemala datovanie v datovacej formule s presným rokom, dňom a mesiacom. Viacero dokumentov malo aspoň ročný dátum v záhlaví dokumentu. Napríklad niekoľko dokumentov vychádza z vyšetrovania svedkov v roku 1602, čo je poznačené v záhlaví dokumentu. Preto sú týmto rokom 1602 datované spomenuté dokumenty. Pri niektorých listinách je uvedený len rok a aj to len na dorze. Podľa neho sú tiež datované dokumenty. Ak bol na dorze uvedený dátum doručenia, alebo dátum čítania použilo sa datovanie s ante (pred). Napríklad 1785 október 5 ante. Ak sa v texte nachádzal dátum nejakej udalosti, na	Spôsob usporiadania

		ktorú reagoval pisateľ, použilo sa datovanie s post (po). Asi 27 dokumentov bolo bez akéhokoľvek dátumu. Tu je určený dátum tak, že ak nedatovaný dokument je odpisom datovaného, použil sa tento dátum v zátvorke aj pre nedatovaný dokument. Niekoľko dokumentov sa podarilo datovať tak, že z oddelenia listín sa porovnávali všetky listiny, ktoré sa týkali sporov mesta s hradom, a porovnávaním príbuzného obsahu sa určil dátum nedatovaných dokumentov. Tieto dátumy sú tiež v zátvorkách. Iné dokumenty sú datované podľa obsahovo podobných dokumentov uložených v skupine Spory mesta s hradom. Aj takto určené dátumy sú v zátvorkách. Tam, kde sa nedalo oprieť o žiadnu z uvedených pomôcok pri datovaní, určilo sa len storočie dokumentu. Ide o šesť takýchto dokumentov. Pri spracovávaní boli poopravené tiež dátumy určené na obaloch, alebo dorze dokumentov predošlými spracovávateľmi. Pri katalogizačnom čísle 13 bol napríklad na dorze určený dátum 1536. Bol to však dátum kráľovského dekrétu, na ktorý sa odvolávalo mesto a nebol to dátum dokumentu. V ňom sa spomína donácia Ilešháziho, o ktorej vieme, že ju dostal v roku 1600. Preto bol dokument datovaný v zátvorkách (1600 post). Pri katalogizačnom čísle 39 určil predošlý spracovávateľ dátum 1492, čo bol chybné prečítaný rok 1592, na ktorý sa odvoláva právna úprava. Porovnaním s listinami bol určený dátum 1615. Pri katalogizačnom čísle 50 určil predošlý spracovávateľ dátum 1660. Keďže ide o prepustenie Pavla Kolára z mestského väzenia a dokument takéhoto obsahu má tu pod katalogizačným číslom 49 dátum 1646 analogicky bol tento dátum priradený aj dokumentu pod č. 50. Pri katalogizačnom čísle 107 bol na obale dokumentu určený dátum 21. 4. 1733, hoci v dokumente bol uvedený 1. - 8 1733. Katalogizačnú jednotku tvorí: obsah samotného záznamu vo forme regestu, dátum a miesto vydania dokumentu, katalogizačné číslo a číslo ukladacej jednotky (škafuľka). Súčasťou každého záznamu je základná diplomatická charakteristika dokumentu a to najmä či ide o originál, alebo neoverenú kópiu, druh písacej látky, formát, stav zachovania resp. mieru poškodenia, jazyk dokumentu, dorzálne poznámky – najmä regest, publikácia, prípadne signatúra, rozmery v centimetroch a napokon spôsob spečatenia, počet pečatí a ich stav zachovania.	
3.4.2.	Conditions governing reproduction	Archívne dokumenty možno reprodukovat' so súhlasom archívu podľa podmienok uvedených v jeho bádateľskom poriadku a v súlade s internými predpismi MV SR.	Podmienky vyhotovovania

			reprodukcí
3.4.3.	Language /scripts of material	Latinský.	Jazyk/písmo archívnych dokumentov
3.4.5.	Finding aids	Ministerstvo vnútra SR, Štátny archív v Trenčíne, Viera Bernátová: Magistrát mesta Trenčín, Spory mesta s hradom 1550 - 1794, Katalóg, Trenčín 2007, evid. č. 3769	Vyhľadávacie pomôcky
3.7.1.	Archivist's note	Pozri 3.4.5. Posledným spracovávateľom listín, v ktorých boli zaradené aj spory mesta s hradom, u pôvodcu bol trenčiansky farár Ľudovít Stárek, ktorý spisoval dokumenty do elenchu od roku 1852. Ďalšími spracovateľmi boli archivári Miestneho národného výboru v Trenčíne a Okresného archívu v Trenčíne Vojtech a Peter Štibrání. Dokumenty listinného charakteru boli usporiadané podľa pôvodného uloženia do priečinkov. V roku 1976 – 1977 ich Viliam Záhorský usporiadal podľa dátumov, chronologicky. Fondové oddelenie spracovala v roku 1995 – 2000 Viera Bernátová. V roku 2003 vypracovala katalóg. V roku 2007 urobila revíziu, vyhotovila registre a úvod. Opis vyhotovila Mgr. Janka Štefaničáková v júni 2021.	Informácia o spracovateľovi a spracovaní
3.7.2.	Rules or conventions	Opis bol vyhotovený podľa ISAD(G): General International Standard Archival Description, Second Edition a metodického pokynu na tvorbu opisov archívnych súborov podľa všeobecného medzinárodného štandardu pre archívny opis ISAD (G) č. SVS-OAR1-2017/002532.	Pravidlá alebo zásady
3.7.3.	Date(s) of descriptions	15. 06. 2021	Dátum vyhotovenia opisu